

Raoul Wallenberg

Diplomaten som försvann

Raoul Wallenberg var en svensk affärsman och diplomat som under 192 dagar under andra världskrigets slutskede delade ut så kallade skyddspass. Med hjälp av dessa räddade han tillsammans med andra på den svenska ambassaden tusentals judar i Budapest, Ungern. Han ansvarade för den största humanitära hjälpinsatsen som någonsin utförts av svensk person.

Raoul Wallenberg föddes den 4 augusti 1912 på Lidingö, Sverige. Hans far som ingick i den framgångsrika familjen Wallenberg hade efter en kort tids sjukdom avlidit några månader tidigare. Det var farfadern Gustav Wallenberg som axlade fadersrollen och kom att bli Raouls stora stöd i livet. Raoul uppmuntrades att lära sig språk och resa, redan som liten fick han resa ut i världen för att hälsa på sin farfar som var diplomat och affärsman. Raoul förväntades följa familjetraditionerna och börja jobba inom bankvärlden, men valde i stället att studera till arkitekt i USA. Familjen hade stora förhoppningar på Raoul, något som han tog som sin plikt att uppfylla.

När andra världskriget år 1939 bröt ut levde cirka 825 000 judar i Ungern. Många var ofta högt utbildade och utgjorde närmare hälften av landets läkare och jurister. Redan år 1920 hade man dock börjat begränsa judarnas möjligheter till högre studier. 1938–39 genomfördes antisemitiska lagar, så kallade judelagar, som begränsade judarnas rätt att arbeta. Det var också förbjudet för en jude att gifta sig med en kristen ungre.

Vid den tiden tog Raoul anställning vid ett företag inom handel mellan Sverige och Ungern. Företagsägaren Koloman Lauer var en svensk-ungersk jude som på grund av judelagarna inte längre kunde göra affärer i Ungern utan därför överlät åt Raoul att bli företagets ansikte utåt.

”Raoul inspirerades av filmen Pimpernel Smith där huvudpersonen räddar judar som flyr undan nazisterna.”

Under krigsåren såg Raoul filmen Pimpernel Smith av Leslie Howard där huvudpersonen räddar judar som flyr undan nazisterna. Det sägs att filmen gjorde ett så pass stort intryck på Raoul att han förklarade för sin syster att han också önskar göra en insats för människor i nöd.

<https://o-lika.fi/raoul-wallenberg/>

Diplomaternas sätt att hjälpa judar

I mars 1944 ockuperade Tyskland Ungern vilket var förödande för ungerska judar. Man förbjöd judiska tidningsmän, advokater och skådespelare att utöva sina yrken. Judar fick inte längre driva affärsverksamhet, ha telefon, använda taxi, köra bil eller motorcykel. Alla judar över sex år tvingades bära en gul sexuddig stjärna på en synlig plats på ytterkläderna. Nazisternas förtryck tog sitt mest allvarliga uttryck i deportationen (tvångsflyttningen) av judar till koncentrationslägret i Auschwitz-Birkenau.

Nazisternas mål var att göra Ungern fritt från judar och under bara sju veckors tid bortfördes närmare en halv miljon ungerska judar till Auschwitz-Birkenau. Storbritanniens dåvarande premiärminister Winston Churchill beskrev utrotningen av de ungerska judarna för "förmodligen det hemskaste brott som begåtts i världshistorien".

I rädsla för förföljelse och deportation började judarna i huvudstaden Budapest söka sig till neutrala staters ambassader som utfärdade och delade ut så kallade provisoriska pass för judar som hade särskild anknytning till dessa länder. På den svenska ambassaden i Budapest började man i mitten av juni 1944 – på eget initiativ och utan de svenska myndigheternas godkännande – utfärda och dela ut provisoriska (tillfälliga) pass till ungerska judar som hade en anknytning, släkt eller affärskontakter, till Sverige. Per Anger, en ung, svensk diplomat, var personen som började dela ut svenska provisoriska pass för judar och inledde därmed arbetet att rädda så många som möjligt undan förföljelse. Utrikesdepartementet godkände förfarandet och dessa dokument räddade många.

Skyddbrev eller provisoriskt pass

De provisoriska passen var den typ av pass som vanligtvis gavs till svenska medborgare som förlorat sitt ordinarie pass och behövde resa tillbaka till Sverige. Vid sidan av passen delade ambassaden också ut så kallade skyddsbrev som intygade att personen hade en anknytning till Sverige. Skyddsbrevet hade dock inte samma vikt som de provisoriska passen, det befriade exempelvis inte personen från att bära den gula stjärnan.

Under 1944 hade världen sakta börjat inse Nazitysklands avsikter att göra Europa fritt från judar. Den amerikanska presidenten Franklin D. Roosevelt grundade i januari 1944 organisationen Krigsflyktingbyrå (War Refugee Board) för att rädda Europas judar och andra minoriteter undan nazisternas förföljelse. USA bad att neutrala länder, såsom Sverige, Turkiet, Spanien, Schweiz och Vatikanstaten, skulle sända flera diplomater till sina ambassader i hopp om att kunna stoppa nazisternas planer.

<https://o-lika.fi/raoul-wallenberg/>

Raouls viktiga insats i Ungern

I Sverige började man leta efter en lämplig person som kunde resa till Budapest för att försöka hjälpa judar och leda räddningsaktionen i Budapest. Företaget där Raoul arbetade tillsammans med Lauer låg i samma hus som den amerikanska ambassaden där Krigsflyktingbyråns representant Iver C. Olsen också arbetade. En dag råkade Olsen träffa Lauer och när Olsen frågade Lauer om han kunde rekommendera någon "pålitlig, energisk och intelligent person" hade Lauer genast föreslagit Raoul. Raoul blev tillfrågad om han ville åta sig uppdraget och bli ombud för Krigsflyktingbyrån. Efter några dagars betänketid svarade han ja och meddelade att han inte var intresserad av att bara skriva rapporter utan ville försöka ge effektiv hjälp och rädda liv.

Redan innan Raoul inledde sin uppgift hade Ungerns Röda Kors redan hjälpt de svenska myndigheterna med att hyra ut byggnader till dem, så kallade svenskhusen. Man satte upp skyltar som "Svenska biblioteket" eller "Svenska forskningsinstitutet" på dörrarna till dessa byggnader. Därmed ansågs byggnaderna vara på svensk mark vilken de ungerska myndigheterna inte hade rätt att tillträda. Svenskhusen var gömställen och ett tillfälligt skydd för ungerska judar.

När Raoul i juli 1944 anlände till Budapest hade tyskarna redan tvångsförflyttat över 400 000 judiska män, kvinnor och barn från Ungern. Raouls uppgift vid den svenska ambassaden var nu att dra i gång och leda räddningsinsatsen i Budapest och försöka rädda så många ungerska judar som möjligt. Det var ett uppdrag mot tiden.

Skyddspassen som räddar

I juli 1944 meddelar de ungerska myndigheterna att de inte längre godkände skyddsbreven, utan enbart pass. På Raouls initiativ utarbetade man nu ett nytt dokument, skyddspass.

Skyddspassen var imponerande utformade. De var numrerade, försedda med stämplor, passinnehavarens foto och Sveriges riksvapen Tre kronor samt undertecknade av ambassadören. På passet stod även att "fram till utresan står ovan nämnd person och hans bostad under beskydd av svenska ambassaden i Budapest". Man hade bråttom att utarbeta skyddspasset. Rikssymbolen Tre kronor blev fel. Istället för två kronor upptill och en krona under har den felaktigt en krona upptill och två kronor under. Men detta märkte inte de ungerska och tyska myndigheterna utan godkände utfärdandet av skyddspassen. Personer med skyddspass betraktades som svenska medborgare och personen var därmed under svenskt beskydd. Eftersom man på den tiden inte kunde vara medborgare i fler än ett land, befriades personen från ungerskt medborgarskap och därmed gällde inte heller judelagarna för personen.

<https://o-lika.fi/raoul-wallenberg/>

Fler och fler ungerska judar började be om hjälp vid den svenska ambassaden. Den som ville ha ett skyddspass måste kunna uppvisa nära släktband eller långvariga affärsförbindelser med Sverige. Också kulturpersoner, konstnärer och advokater kunde ansöka om skyddspass, förutsatt att de kunde bevisa att de gjort något viktigt för Sverige. Raoul tillsammans med de andra på den svenska ambassaden utfärdade svenska skyddspass åt sammanlagt närmare tio tusen ungerska judar som på så sätt räddades under Förintelsen.

Raoul Wallenberg och några medarbetare i Budapest. Foto: Pressens Bild

Den 12 september 1944 meddelade Raoul svenska utrikesdepartement att judar inte längre riskerade att bli tvångsflyttade och att man därför kunde börja avsluta skyddspassinsatsen. Raoul fortsatte dock med andra humanitära hjälpinsatser och delade ut livsmedel och förnödenheter åt behövande. Han byggde upp ett omfattande socialt skydd genom att organisera sjukvård och livsmedelsdistribution och inrättade barnhem och ålderdomshem. Tack vare denna humanitära verksamhet räddades också flera tusen människor undan svält, sjukdomar och död.

I januari 1945 var Raouls Wallenbergs uppdrag i Budapest över. Han greps av den sovjetiska Röda armén, häktades och fördes till Moskva där han satt fängslad i Ljubjanka-fängelset. Efter mars 1947 finns det inga säkra uppgifter om Raoul Wallenbergs öde.

Raoul Wallenberg är hedersmedborgare i USA, Kanada, Israel och Budapest.

<https://o-lika.fi/raoul-wallenberg/>